

Materiyanın çürük zənciri

Saday Budaqlının “Fevral” povesti haqqında

əvvəli ötən sayımızda

“Fevral” povesti bir ailənin iflası haqqında elegiya, bir nəslin tənəzzül tarixçəsidir. Bu tarixçənin Balzakin Qorio atasından tutmuş Markesin Buendia soyundan olan personajlarına qədər dünya ədəbiyyatının bir çox məşhur obrazlarının bioqrafiyasıyla səsləşən məqamları var, ancaq əsərin məzmunu, mövzusu heç bir klassikin yaradıcılığından əxz olunmayıb, ədəbiyyatdan götürülməyib. Buradakı personajların prototiplərini tanımasam da, əminəm ki, onların orijinalları çox da uzaq olmayan keçmişimizdə bizdən çox da uzaq olmayan bir məsafədə yaşayıblar, müəllif onların bir qismini şəxsən görüb, tanıyıb. Yoxsa realist nağılcılıqdan fərqli bir üslubda qələmə alınmış ailə salnaməsi bunca real, inandırıcı görünməzdi.

Ümumiyyətlə, Saday Budaqlı nəsrində düzxətli, birqatlı, hamar, ütülü təhkiyə tərzinə çox az rast gəlinir, onun təhkiyəsi adətən dağınıq zamanların cəlağından yaranır, anaxronik olmadığı hallarda belə başlanğıcla sonun arası müxtəlif zaman layları, ömrün dəyişik fəsiləri, qarışıq xatirələri, bulaşmış təəssüratlarıyla doldurulur. Əksər əsərlərində olduğu kimi “Fevral” povestində də müəllif bizə əhvalat söyləmir, dastan danışmır, nəslin tarixçəsini, obrazların keçmişini sayrışan xatirələrin, psixoloji çevrilmələrin fonunda “yeri gəlmişkən” yada salır.

Müəllif bu əsərində də adəti üzrə qəhrəmanının adını bizdən gizlədir. Cümlə-cümlə, abzas-abzas irəlilədikcə aydın olur ki, o, atasından qalma, daha doğrusu, atasının uzun illər öncə evin böyük oğlu, qəhrəmanın böyük qardaşı Vəli üçün tikdirdiyi evdə yaşayır. Özü də tək yaşamır, otaqların birində onun kiçik qardaşı qalır - məhz “qalır”, çünki gözərgi qardaşın bu evdə, bu yurdda həmişəlikmi, yoxsa müvəqqətimə məskunlaşdığı axıracan tam bəlli olmur.

Ortancıl qardaşın, yəni əsərin üçüncü şəxsin təkində təqdim olunan qəhrəmanının baxış bucağından kiçik qardaş oxucuya belə tanıtılır: “Otuz il gedib haralardasa küllənmişdi, vecinə almamışdı kimin başına nə gəldi, kim öldü, kim qaldı, indi peyda olub ki, guya onlar təqsirkardı bunun evdən didərgin düşməyində. Axı kimiydi deyən başını götürüb get, bu yaşa qədər bambılı kimi göz, ailə qurma, bir yerə kül salıb oturma? Kimin nə günahı?! Hərdən şlyapasını başına keçirib seyrə çıxır, tanış-bilişə deyir, orda da yəqin ağzını boş qoyub artıq-əskik danışır, gileylənir, onların ucbatından evsiz-əşiksiz qaldığını necə çatdırır. Başqa əlacı yoxdu, gərək danışsın, heç kimə ağzını açmağa aman verməsin, birdən dədəsinin qəbrinin yerini soruşarlar - çaşıb qalar...”

Analarını qardaşlar uşaqlıqdan itiriblər, ataları ondan sonra yenidən evlənib. İkinci arvaddan da kişinin bir qızı dünyaya gəlib: “Atalarının təzədən evlənməyi də heç yaddaşlarında iz salmamışdı, necə oldu, necə gəldi, necə öyrəşdilər yad qadına, ayaqqabılarını təmizləməyinə, paltarlarını yumağına, başlarını sıgallamağına - xatırlayamır. Bir dəfə xətirələrinə dəymədi, üstlərinə hirsələnədi. Ancaq böyüyəndə fikirləşdi ki, bu elə yadlıq imiş, yad olduğuna görə erk eləmirmiş, hər şıltaqlıqlarına dözmüş. Qəribədi, böyüdükcə adam doğmalarda yadlıq axtarır, yadlarda doğma-lıq. Bacılarının başına fırlanırdılar, çor deyəndə can deyirdilər, di gəl, elə ki böyüdülər, başladılar burunlamağa, hər sözünün başına ip salmağa, özü də heç nədən, elə bil şeytan qulaqlarına pıçıldayırdı ki, o, ögeydi, o sizi istəmir, yalandan özünü mehriban göstərir. Əvvəllər bunu hiss elətdirəndə bacısı pisikirdi, yazıqlaşdı, sonra öyrəşdi, hətta yad olmadığına hamını inandırmaq istəyirmiş kimi başladı lap mehribançılıq etməyə. İndi də hay deyəndə yanlarını kəsdirir, xeyirdə-şərdə əldən-ayaqdan gedir, hələ durub burdan Vitebskə, Vəlinin oğlunun toyuna da yollandı”.

Böyük qardaşları Vəli böyük savaşa itkin düşüb, nə yeri-yurdu bilinib, nə meyidi ələ gəlib: “Nə yaşadı, nə gördü,

heç bilmədilər qəbri hardadı, bəlkə də heç yoxdu. Vur-tut 18 yaşı vardı, elə yaşına görə də, sir-sifətinə, görüb-götürdüyünə görə də uşaq idi. Ancaq son şəkillərində tam bambaşqadı - bığlı, sərt, hətta bir az zəhmli. Oxuyub rütbə albmış, təyyarəçi olubmuş, evlənibmiş, boy-buxunlu, ailə qayğısı çəkən kişiymiş...”

Vəli müharibəyə gedəndən sonra arvadı Lüdmila qucağında bir uşaq onun verdiyi ünvanla gəlib qayınatasıgilı tapır, ancaq gəlin yerini isitməmiş ərinin qara xəbəri çıxır. Ondan sonra Lüdmila hələ bir neçə il də qayınatasıgilin yanında qalır, müharibə qurtarandan sonra şələ-küləsini yığıb vətəninə qayıdır. Bizə deyilir ki, həmin illərdə qəhrəmanımız da cəbhədə olub: “Həmin günləri çox daşınıb-düşünmüşdü, çalışmışdı Lüdmilanın gəlişini gözünün qabağına gətirsin, o yolun əziyyətini, Lüdmilanın gəlib çatandan sonrakı peşmançılığını hiss eləsin, bilsin kim haqlıdı, kim haqsızdı, çünki o, müharibədən qayıdanda nə Lüdmila varıydı, nə uşaq, qardaşı isə Vəli üçün tikilmiş evə köçmüşdü, bacısından savayı da heç kimi danışdırmırdı. Üstündən otuz il keçəndən sonra bunu bilməyin heç bir xeyri yoxdu, olan olmuşdu, keçən keçmişdi; başa düşdüyünün bir xeyri olması üçün o gərək otuz il əvvələ qayıdaydı, o vaxta ki, hələ Lüdmilanın, o uşağın yoxluğuna evdəkilər öyrəşməmişdi, o uşağı əzizləyəndə dedikləri hansı sözlərisə yadırgamamışdılar, hələ atası sağ idi, kiçik oğlunun haradasa yaşadığını bilə-bilə ömrü boyu üzünü görməyəcəyindən, xiffətini çəkəcəyindən xəbərsizdi...”

Ataları təkcə öz ailəsinə yox, nəslinə, tayfasına da yiyə durmağı bacaran xarizmatik, dizibərk kişi olub: “Bir vaxt atası Bakıdan Düzyurda köçmüşdü ki, qaçaqaqda Göyçədən tökülüşüb gəlmiş qohum-əqrəbasını bir yerə yığsın, onlara həyan olsun, ancaq gözü görə-görə öz ailəsi dağıldı, hərə ağzını bir tərəfə tutdu. Bu da sonu...”

Qəhrəmanımız bir vaxtlar ailəli olub, günün birində arvadı iki qız uşağını onun üstünə atıb, başqa bir kişiye qoşulub qaçıb: “Hər şey birdəncə dağıldı, yoxa çıxdı. Fikirləşirsən adi gündü, işdən çıxıb evinə gedirsən, görəcəksən arvad-uşaq səni gözləyir, sən də bir qismət çörəyini yeyib uşaqlarını başına yığacaqsan, deyib güləcəksən. Gəlirsən ki, arvadından başqa hamı evdədi, gözləyirlər şad xəbər versinlər, muştuluqlasınlar...”

Başını itirmiş ortancıl qardaşı - bir cüt qız atasını sərt üzüylə kiçik qardaş ayıldır: “Arvad kimi nə ağlayırsan, ə, nə olub, qaçıb, cəhənnəmə qaçıb, özünü niyə öldürürsən?!”

Bu rüsvayçı hadisə qardaşının əlinə onu utandırıb alçaltmaq üçün, ona nifrətini silaha çevirmək üçün, sonra da onun yaxasını körpə qızların caynağında qoyub ata evinin qapısını təciklə örtmək üçün yağlı girəvə verir: “Başını götürüb evdən birdəfəlik gedəndə yenə oyun oynadı. Getməyinə düz eləyib gedirdi, hamının dilinə düşən, dalınca şinqroy çalınan adamla bir damın altında niyə də yaşamalıydı ki. Qal, gündə hər ağzı-göyçəkdən bir söz eşidib əsəbiləş, üstəlik özünü də sal azara, qardaşının gününə ağla, kömək elə balalarını saxlasın, böyütsün. Düz iş gördü. Ancaq buna görə getdiyini boynuna almağı şəninə sığışdırmadı. O axı qəhrəmanıydı! Gərək qəhrəman kimi də gedəydi, özünəcə düşündüyünü, özünə rahatlıq axtardığını pərdələyəydi, özü özünü aldadaydı; guya əziyyətdən qaçmır, onun ucbatından özünü əziyyətə salır, evindən didərgin düşür...”

davamı növbəti sayımızda

F. Uğurlu